

УДК 334.021:502.1:620.9

СИСТЕМА ІНДИКАТОРІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКИ

*Д. О. Смоленніков, Асистент, Сумський державний університет,
dos@management.sumdu.edu.ua*

У статті розглядається система індикаторів соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики. Запроповано підхід до визначення інтегрального індексу оцінки можливостей підприємств теплоенергетики до запровадження програм соціально-екологічної відповідальності через узагальнення трьох блоків показників: інвестиційного потенціалу підприємства, трудового потенціалу та якісного індексу соціально-екологічної активності підприємства теплоенергетики.

Ключові слова: соціально-екологічна відповідальність, інтегральний індекс, інвестиційний потенціал, трудовий потенціал, кількісні та якісні показники оцінки соціально-екологічної відповідальності підприємства, підприємство теплоенергетики.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку економіки України відзначається загостренням екологічних проблем, які виникають внаслідок безвідповідальної діяльності підприємств, що прагнуть до максимізації прибутків без огляду на негативні для довкілля зовнішні ефекти свого функціону-

вання. Незважаючи на те, що останнім часом науковцями і урядом приділяється значна увага необхідності реалізації програм і заходів щодо забезпечення соціально-екологічної відповідальності на підприємствах, в реаліях сьогодення ситуація кардинально не змінюється на краще. І однією з

вагомих причин такого стану є невирішеність питань відносно оцінки реальних можливостей конкретного підприємства запроваджувати такі програми на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи оцінювання рівня соціально-екологічної відповідальності підприємств було створено такими основними міжнародними ініціативами та стандартами, як Глобальна ініціатива з надання звітності (GRI), EFQM Business Excellence Model, AccountAbility (AA1000), ISO 14000, SA 8000 [1, 2, 9, 11, 15, 16]. Базові принципи соціально-відповідальної діяльності підприємства закладені Глобальним Договором ООН та міжнародним стандартом з корпоративної соціальної відповідальності ISO 26000 [17].

Спираючись на ці нормативні документи, а також практичний досвід функціонування підприємств, вітчизняні та зарубіжні вчені продовжують пошук підходів до кількісної та якісної оцінки рівня соціальної відповідальності бізнесу, в тому числі її екологічної складової.

Зокрема, Євтушенко В. А. здійснює детальний аналіз підходів до оцінки корпоративної соціальної відповідальності і наголошує, що для її всебічної оцінки необхідно поєднувати якісні та кількісні методи оцінювання [7]. Черних О. В. пропонує набір показників для кількісного та якісного оцінювання індексу внутрішньої та зовнішньої соціальної відповідальності підприємства та індексу соціальної активності [14]. Автор створює інтегральний показник рівня соціальної відповідальності підприємства і доводить, що частка екологічної складової в запропонованій методиці залишається незначною і визначається такими показниками, як екологічний моніторинг результатів виробничої діяльності, програми з охорони навколишнього середовища та ресурсозбереження, участь у міжнародних екологічних ініціативах, застосування міжнародних екологічних стандартів якості продукції.

У контексті вирішення зазначених проблем Березіна О. Ю. пропонує в індексі соціальної відповідальності враховувати дві основні складові: «корпоративне громадянство» (сплата податків, інвестиції), а також благодійність та соціальне інвестування.

При цьому автор враховує екологічну складову лише опосередковано через охорону здоров'я та охорону праці [1].

Товма Н. А. пропонує оцінювати корпоративну соціальну відповідальність за допомогою показника інтегральної ефективності соціальної програми, який враховує як кількісні, так і якісні індикатори. При цьому автор пропонує до складу інтегрального показника включити такі кількісні параметри, як зростання заробітної плати, плинність кадрів, прийом молодих спеціалістів тощо. Серед якісних індикаторів дослідник виділяє наявність колективного договору, оформлення соціального звіту тощо [13].

Кричевський Н. А. та Гончаров С. Ф. пропонують із всієї сукупності кількісних показників застосовувати індикатори корпоративної соціальної відповідальності перед працівниками, суспільством, а також показники екологічної відповідальності. До якісних індикаторів зазначені вчені, як в і попередній методиці, відносять наявність на підприємстві колективного договору, складання соціальних звітів тощо [8].

Підхід до оцінки індексу соціальних інвестицій, запропонований Асоціацією менеджерів [4, 5], на нашу думку, може бути модифікований, розширений та адаптований для аналізу потенціалу підприємств теплоенергетики до запровадження програм соціально-екологічної відповідальності (СЕВ). При цьому автори пропонують застосовувати три основні кількісні індекси:

- 1) індекс питомих соціальних інвестицій, що характеризує суму соціальних інвестицій в розрахунку на одного робітника;
- 2) частку соціальних інвестицій в сумарному обсязі продажів;
- 3) частку соціальних інвестицій в сумарному обсязі прибутку до оподаткування [2, 4, 5].

Проведений аналіз існуючих підходів щодо оцінювання соціально-екологічної відповідальності бізнесу загалом, і підприємств теплоенергетики, зокрема, демонструє, що наразі відсутня єдина методика оцінки. При цьому існуючі методики або взагалі не враховують екологічну складову діяльності підприємства, його вплив на навколишнє середовище та запровадження програм соціально-екологічної відповідальності.

ті, або ж оперують показниками, які мають обмежені можливості повною мірою оцінити екологічний фактор. Наприклад, у деяких методиках застосовується чи не єдиний екологічний показник – витрати на природоохоронну діяльність по відношенню до прибутку. Відповідно, виникає необхідність введення додаткових показників до моделі оцінювання можливостей підприємств теплоенергетики до запровадження програм соціально-екологічної відповідальності.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є визначення системи індикаторів для оцінки можливостей підприємств теплоенергетики до запровадження програм соціально-екологічної відповідальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вирішення проблеми комплексного оцінювання соціально-екологічної відповідальності та виявлення реальних можливостей підприємств теплоенергетики до запровадження відповідних програм постає необхідність у розробці інтегрального індексу. Такий показник має бути сконструйований з фінансових та нефінансових індикаторів, які відображають різні аспекти соціально-екологічної відповідальності підприємства і можуть бути згруповані за наступними блоками.

На наше переконання, перший блок показників відображає інвестиційний потенціал підприємства теплоенергетики. Інвестиційний потенціал підприємства розглядаємо як можливість вкладення коштів у матеріально-речовинні й власні фактори виробництва для забезпечення умов нормального процесу відтворення на підприємстві, одержання очікуваного прибутку [6]. Це фінансові та інвестиційні ресурси, що дозволяють підприємству здійснювати інвестиційну діяльність, спрямовану на забезпечення ефективною та стабільною господарською діяльністю [10].

До інвестиційного потенціалу відносимо наступні кількісні показники інвестицій в програми та заходи соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики:

1) частка інвестицій в програми соціально-екологічної відповідальності в обсязі виробленої електроенергії:

$$IE_{CEBt} = \frac{IE_t + IS_t + IN_t + IB_t}{VE_t}, \quad (1)$$

де IE_{CEBt} – частка інвестицій в програми соціально-екологічної відповідальності в обсязі виробленої на підприємстві електроенергії в періоді t ;

IE_t – інвестиції в природоохоронні заходи в періоді t , в т.ч. в енергоефективні заходи, гр. од.;

IS_t – інвестиції в соціальний капітал в періоді t , в т.ч. в освіту працівників щодо сталого розвитку, енергоефективності та соціально-екологічної відповідальності, гр. од.;

IN_t – інвестиції в проекти соціального партнерства в періоді t , гр. од.;

IB_t – інвестиції в охорону праці та промислову безпеку, гр.од.

VE_t – обсяг виробленої електроенергії підприємством теплоенергетики в періоді t , кВт/год.

2) частка прибутку в кіловаті виробленої електроенергії (IP_{CEBt}):

$$IP_{CEBt} = \frac{P_t}{VE_t}, \quad (2)$$

де P_t – чистий прибуток підприємства в періоді t , гр. од.;

VE_t – обсяг виробленої електроенергії підприємством теплоенергетики в періоді t , кВт/год.

3) частка витрат на програми соціально-екологічної відповідальності в загально-виробничих витратах підприємства теплоенергетики:

$$ITC_{CEBt} = \frac{IE_t + IS_t + IN_t + IB_t}{TC_t}, \quad (3)$$

де ITC_{CEBt} – частка витрат на програми соціально-екологічної відповідальності в загально-виробничих витратах підприємства теплоенергетики в періоді t ;

TC_t – загально-виробничі витрати підприємства теплоенергетики в періоді t , гр. од.

4) частка витрат на програми соціально-екологічної відповідальності, що приходить на 1 гр.од. попередженого збитку на

вколишньому середовищу:

$$ID_{\text{СВВт}} = \frac{IE_t + IS_t + IN_t + IB_t}{D_{\text{нв}}} \cdot 100\%, \quad (4)$$

де $ID_{\text{СВВт}}$ – частка витрат на програми соціально-екологічної відповідальності, що приходить на 1 гр.од. попередженого збитку навколишньому середовищу в періоді t , %;

$D_{\text{нв}}$ – попереджений збиток навколишньому середовищу від виробничої діяльності підприємства теплоенергетики в періоді t , гр. од.

Окрім показників фінансової спроможності підприємства до запровадження програм соціально-екологічної відповідальності, з метою визначення потенціалу підприємства до запровадження таких програм вважаємо за доцільне додаткове застосування низки показників, що характеризують кадровий потенціал підприємства.

Другий блок показників відображає трудовий потенціал підприємства. Вважаємо, що підвищення кваліфікації працівників, проведення відповідних освітніх заходів є необхідним з метою підвищення рівня усвідомлення працівниками важливості запровадження програм соціально-екологічної відповідальності на підприємстві. До даного блоку увійшли наступні показники:

1) частка інвестицій в соціальний капітал в розрахунку на одного працівника:

$$ILS_t = \frac{IS_t}{L_t} \cdot 100\%, \quad (5)$$

де ILS_t – частка інвестицій в соціальний капітал в розрахунок на одного працівника в періоді t , %;

L_t – середньоспискова чисельність працівників підприємства теплоенергетики в періоді t , чол.

2) коефіцієнт зростання освітнього рівня працівників ($K_{\text{сп}}$), %:

$$K_{\text{сп}} = \frac{L_{\text{спт}}}{L_t} \cdot 100\%, \quad (6)$$

де $L_{\text{спт}}$ – кількість працівників, які підвищили свій освітній рівень в періоді t , чол.;

L_t – середньоспискова чисельність працівників підприємства теплоенергетики в періоді t , чол.

3) коефіцієнт виробничого травматизму ($K_{\text{вт}}$), %:

$$K_{\text{вт}} = \frac{BT_t \cdot L_t}{BT_{t-1} \cdot L_{t-1}} \cdot 100\%, \quad (7)$$

де BT_t – кількість нещасних випадків на виробництві в періоді t , од.;

BT_{t-1} – кількість нещасних випадків на виробництві в попередньому періоді ($t-1$), од.;

L_t – середньоспискова чисельність працівників підприємства теплоенергетики в періоді t , чол.;

L_{t-1} – середньоспискова чисельність працівників підприємства теплоенергетики в періоді ($t-1$), чол.

Крім зазначених кількісних показників вважаємо за доцільне застосування якісного показника, який би продемонстрував наявність або відсутність відповідної офіційної документації (нефінансової звітності, стратегії соціально-екологічної відповідальності тощо) на підприємстві. Пропонуємо застосувати якісний індекс соціально-екологічної активності підприємства теплоенергетики ($I_{\text{СВАт}}$), %:

$$I_{\text{СВАт}} = \left(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_i \right) \cdot 100\%, \quad (8)$$

де X_i – булева змінна, яка приймає значення «1», коли i -а ознака має місце на підприємстві теплоенергетики; дорівнює «0», коли i -а ознака відсутня;

n – кількість ознак, за якими оцінюється діяльність з соціально-екологічної відповідальності на підприємстві теплоенергетики, од.

До X_i будемо відносити наступні змінні:

– наявність нефінансової звітності підприємства (звіт зі сталого розвитку, інтегрований звіт тощо);

– запровадження підприємством теплоенергетики програми соціально-екологічної відповідальності на постійній основі;

– наявність стратегії соціально-екологічної відповідальності на підприємстві теплоенергетики;

– наявність в офіційній документації

підприємства теплоенергетики згадування принципів соціально-екологічної відповідальності та/або сталого розвитку;

– участь у міжнародних, загальнонаціональних чи регіональних програмах розвитку територій, пов'язаних з соціально-екологічною відповідальністю.

Зазначений індекс являє собою третій блок показників, які можуть бути згруповані в інтегральний індекс можливостей підприємств теплоенергетики до запровадження програм СЕВ (див. рис. 1).

Рис. 1. Алгоритм конструювання I_{mpt}

Для формування інтегрального індексу можливостей підприємств теплоенергетики до запровадження програм соціально-екологічної відповідальності (I_{mpt}) пропонуємо застосувати наступний підхід до узагальнення показників.

На першому етапі відбувається збір статичних даних за переліком показників. При цьому вихідні статистичні показники беруться із наявних статистичних джерел або безпосередньо на підприємстві.

На другому етапі – узагальнення показників за блоками з визначенням вагових коефіцієнтів кожного показника. Узагальнення відбувається за наступними блоками:

- 1) інвестиційний потенціал підприємства;
- 2) трудовий потенціал підприємства;
- 3) якісний індекс соціально-екологічної активності підприємства теплоенергетики.

На цьому етапі, відповідно, постає необхідність нормалізації показників по кожному з блоків. Для обчислення нормалізованих значень показників-дестимуляторів застосовується наступна формула:

$$x_{ij}^{n-} = \frac{\max\{x_{ij}\} - x_{ij}}{\max\{x_{ij}\} - \min\{x_{ij}\}} \quad (9)$$

де x_{ij}^{n-} – нормалізоване значення j-го показника-дестимулятора для i-го року;

x_{ij} – значення j-го показника для i-го

року;

$\min(x_j)$ – мінімальне значення j -го показника;

$\max(x_j)$ – максимальне значення j -го показника;

$i = 1-n$ – порядковий номер року [3].

Для обчислення нормалізованих значень показників-стимуляторів, застосовується, відповідно, така формула:

$$x_{ij}^{n+} = \frac{x_{ij} - \min\{x_{ij}\}}{\max\{x_{ij}\} - \min\{x_{ij}\}} \quad (10)$$

x_{ij}^{n+} – нормалізоване значення j -го показника-стимулятора для i -го року [3].

При цьому нормалізовані показники приймають значення від 0 до 1.

На третьому етапі відбувається узагальнення показників за трьома блоками.

Розрахунок інтегральних показників (I_j), які характеризують окремі аспекти можливостей підприємства до запровадження програм соціально-екологічної відповідальності, здійснюється за формулою:

$$I_j = \sum_{i=1}^n x_{ij}^n \cdot w_j, \quad (11)$$

де x_{ij}^n – нормалізоване значення j -го показника для i -го року;

w_j – вага, з якою j -ий показник враховується при обчисленні інтегрального показника [10].

n – кількість показників в j -му блоці.

На четвертому (заключному) етапі відбувається конструювання інтегрального індексу можливостей підприємств теплоенергетики до запровадження програм соціально-екологічної відповідальності. Даний індекс розраховується, виходячи з інтегральних показників окремих його аспектів, і є усередненою оцінкою інтегральних індикаторів за трьома основними блоками показників, які демонструють інвестиційний потенціал, трудовий потенціал та якісні оцінку соціально-екологічної активності підприємства.

$$I_{МПТ} = 1/3 \left(\sum_{i=1}^3 I_j \right) \quad (12)$$

де $I_{МПТ}$ – інтегральний індекс можливостей підприємства до запровадження програм соціально-екологічної відповідальності;

I_j – інтегральний показник окремих а-

спектів (блоків показників) можливостей підприємства до запровадження програм соціально-екологічної відповідальності [12].

Таким чином, запропонований показник дозволяє в динаміці оцінити діяльність підприємства в напрямку розвитку його соціально-екологічної відповідальності.

Висновки. Система індикаторів соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики не є на сьогоднішній день досконалою оскільки не враховує повною мірою потенціальні можливості суб'єкта господарювання реалізувати соціально-екологічну відповідальність.

Автором розроблено підхід до визначення інтегрального індексу оцінки можливостей підприємств теплоенергетики до запровадження програм соціально-екологічної відповідальності через узагальнення трьох блоків показників: інвестиційного та трудового потенціалів підприємства, якісного індексу соціально-екологічної активності підприємства теплоенергетики.

Застосування запропонованого показника дозволить проаналізувати потенціал підприємства щодо запровадження програм соціально-екологічної відповідальності, що в подальшому може бути використано для вибору стратегії розвитку підприємства.

Література

1. Березіна О. Ю. Кількісна оцінка соціальної відповідальності корпорацій / О. Ю. Березіна // Вісник Української академії банківської справи. – 2012. – № 1(32). – С. 97–101.
2. Ворона О. В. Методичні підходи до оцінки рівня соціальної відповідальності / О. В. Ворона // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 30. – С. 127–133.
3. Деркач О. М. Науково-методичний підхід до комплексної оцінки фінансової безпеки держави / О. М. Деркач // Вісник Української академії банківської справи. – 2012. – № 1(32). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.uabs.edu.ua/library/Visnik/Numbers/1_32_2012/32_02_03.pdf
4. Доклад о социальных инвестициях в России за 2004 год. Роль бизнеса в общественном развитии / Под общей ред. С. Е. Литовченко. – М. : Ассоциация менеджеров, 2004. – 80 с.
5. Доклад о социальных инвестициях в России – 2014: к созданию ценности для бизнеса и общества / Ю. Е. Благов (и др.); под общ. ред. Ю. Е. Благова, И. С. Соболева. – СПб. : Авторская творческая мастерская (АТМ Книга), 2014. – 144 с.
6. Дорош Ю. В. Теоретичні аспекти інвестиційного потенціалу підприємства в Україні / Ю. В. Дорош, Л. Г. Гулько // Вісник Хмельницького націо-

нального університету. – 2010. – № 6, Т. 4. – С.287–290.

7. Євтушенко В. А. Оцінка корпоративної соціальної відповідальності: методи, об'єкти, показники / В. А. Євтушенко // Вісник НТУ «ХП». – 2013. – №46(1019). – С. 53–63.

8. Кричевский Н. А. Корпоративная социальная ответственности / Н. А. Кричевский, С. Ф. Гончарова. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашко и Ко», 2007. – 216 с.

9. Ласукова А. С. Развитие банковского бизнеса в Украине на засадах корпоративної соціальної відповідальності: дис. на здобуття наук. Ступеня канд. екон. наук / А. С. Ласукова. – Суми : ДВНЗ «УАБС», 2014. – 352 с.

10. Лосева С. Финансово-инвестиционный потенциал предприятия и управление инвестиционным процессом / С. Лосева, В. Зубкова // Экономист. – № 11. – 2000. – С. 52–54.

11. Пан Л. В. Значение внедрения стандартов социальной ответственности для украинского бизнеса. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1125/Pan_Znacheniyе.pdf;jsessionid=897E44366A86F0FE8556A0B697320764?sequence=1

12. Старченко Л. В. Еколого-економічне обґрунтування якості життя населення регіону в умовах сталого розвитку: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Л. В. Старченко. – Суми : СумДУ. 2008. – 292 с.

13. Товма Н. А. Рейтинговые показатели КСО / Н. А. Товма. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/5_NMIV_2009/Economics/40769.doc.htm

14. Черних О. В. Управління соціальною відповідальністю на великих підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / О. В. Черних. – Донецьк, 2012. – 26 с.

15. Account Ability [Electronic resource]: official web-page. – Mode of access: <http://www.accountability.org/standards/>

16. Global Reporting Initiative standards [Electronic resource]: official web-page. – Mode of access : <https://www.globalreporting.org/standards/>

17. United Nations Global Compact [Electronic resource]: official web-page. – Mode of access: <https://www.unglobalcompact.org/>

СИСТЕМА ИНДИКАТОРОВ СОЦИАЛЬНО-ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ТЕПЛОЭНЕРГЕТИКИ

Д. О. Смоленников, Ассистент, Сумской государственной университет

В статье рассматривается система индикаторов социально-экологической ответственности предприятий теплоэнергетики. Предложен подход к определению интегрального индекса оценки возможностей предприятий теплоэнергетики к внедрению программ социально-экологической ответственности через обобщение трех блоков показателей: инвестиционного потенциала предприятия, трудового потенциала и качественного индекса социально-экологической активности предприятия теплоэнергетики.

Ключевые слова: социально-экологическая ответственность, интегральный индекс, инвестиционный потенциал, трудовой потенциал, количественные и качественные показатели оценки социально-экологической ответственности предприятия, предприятие теплоэнергетики.

SYSTEM OF INDICATORS FOR SOCIAL AND ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY OF THERMAL-POWER PLANTS

D. O. Smolennikov, Assistant, Sumy State University

The system of indicators for social and environmental responsibility of thermal-power plants is outlined. An approach to determine a general index to evaluate the capacity of thermal-power plant to implement social and environmental responsibility is proposed. A general index is composed as a synthesis of three blocks of indicators: investment potential of enterprises, labor potential and qualitative index of social and environmental activity of thermal-power plant.

Keywords: social and environmental responsibility, general index, investment potential, labor potential, quantitative and qualitative indicators of social and environmental responsibility of an enterprise, thermal-power plant.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Теліженко О. М. Надійшла до редакції 02.11.2016.